

ŞEYH

(الشيخ)

Ta'dilin en aşağı derecelerini ifade eden hadis terimi.

Sözlükte "yaşlı kimse" anlamındaki şeyh kelimesi (çoğulu şüyûh) hadis literatüründe "kendisinden hadis rivayet edilen hoca" mânasına gelir; bunun "kırâe ale's-şeyh, semâ' min lafzi's-şeyh" biçiminde kullanımı yaygındır. Öte yandan bu terim râvinin zayıflığını ifade eden ta'dil lafzı olarak da zikredilmektedir. İlk defa kimin tarafından kullanıldığı bilinmeyen şeyh teriminin III. (IX.) yüzyılda bu anlamda geçtiği görülmektedir. İbn Ebû Hâtim, şeyh lafzının zabtı araştırılmak üzere hadisi yazılan zayıf râviler için kullanıldığını belirtmiş, İbnü's-Salâh da bu görüşü benimsemiştir. Hakkında "şeyhun" lafzına yer verilen râvinin rivayeti terkedilmese de tek başına delil olarak alınmaz. Zehebî şeyh kelimesinin meçhul olmaktan kurtulmuş, hakkında cerh de bulunmayan mestûr râviler için kullanıldığını söylemişse de bu anlamdaki kullanımın yaygın olmadığı görülmektedir.

İbnü'l-Kattân el-Fâsî, Zehebî ve İbn Receb el-Hanbelî gibi âlimler şeyh kelimesinin ta'dil lafzı dışında başka anlamlarda geçtiğine dikkat çekmişlerdir. Buna göre şeyh, yalnız hadis rivayetiyle meşgul olup sened ve metnin durumuyla ilgili tenkit yapmayan muhaddistir. Şu halde şeyh terimi râvinin imam ve hâfiz seviyesine ulaşmadığını, râvi ile rivayeti hakkında bilgisi olmadığını, dolayısıyla her ikisini de eleştirecek seviyede bulunmadığını ifade etmektedir. Şeyh kelimesi râvinin fakih olmadığını belirtmek üzere de kullanılmıştır. Yaygın sayılmamakla birlikte şeyh terimi ayrıca "önde gelen muhaddis, hadisleri iyi bilen âlim" anlamında zikredilmiştir. Özellikle Endülüs'te "şeyhü'l-hadis" çok sayıda hadisi senedleriyle beraber ezbere bilen, ileri seviyede Kur'an ve hadis bilgisine sahip, Arap diline hâkim, Şii ve Mu'tezilî olmayan Ehl-i sünnet taraftarı kimselere verilen bir unvandır. Memlûkler döneminde de hadis hocalarına şeyhü'l-hadis ve şeyhü'r-rivâye denilmiştir. Bir âlimin kendilerinden okuyup icâzet aldığı hocalarına dair bilgi vermek için kaleme aldığı eserlere genellikle "mu'cemü's-şüyûh" adı verilmiştir (bk. FEHRESE).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, I, 1028; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 25, 37; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim),

Beyrut 1405/1984, s. 436; İbnü'l-Kattân el-Mağribî, *Be'ânü'l-vehm ve'l-ihâmi'l-uâkt'ayn fi kitâbi'l-Ahkâm* (nşr. Hüseyin Âyt Sa'îd), Riyad 1418/1997, neşreden giriş, I, 298-299; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadis*, s. 124; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 385; a.m.f., *el-Mükîza* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1412, s. 78; Abdülhâdî Ahmed el-Hüseynî, *Mezâhirü'n-nehdati'l-hadisîyye fi 'ahdi Ya'qûbe'l-Manşûri'l-Muvaħħidi*, Tivvân 1402/1982, I, 226-227; Kâsım Ali Sa'd, *Mebâhiş fi 'ilmi'l-cerh ve't-ta'dil*, Beyrut 1408/1988, s. 39-40; Ahmet Yücel, *Hadis İlmünde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, İstanbul 1998, s. 163-171.

AHMET YÜCEL

ŞEYH

(الشيخ)

Müridlere rehberlik yapan ve onları irşad eden kişi anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "yaşlı kimse" anlamındaki şeyh kelimesi (çoğulu şüyûh, meşâyih) tasavvufta velî, pîr ve mürşidle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Türkçede er, eren ve ermiş kelimeleri de "şeyh" mânasına gelir. Şeyh kelimesi Kur'an'da (Hûd 11/72; Yûsuf 12/78; el-Kasas 28/23; el-Mü'min 40/67) ve hadislerde (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şeyh" md.) sözlük anlamıyla geçmektedir. Mürşid Kehf sûresinde (18/17) "doğru yolu gösteren rehber" mânasındadır. Buna göre şeyh "tâlipere doğru yolu gösteren ve onları irşad eden kimse" demektir. İlk âbid ve zâhidlerin şeyh olarak anıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ebû Nasr es-Serrâc (ö. 378/988), Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî (ö. 380/990) ve Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö. 412/1021) gibi sûfi müelliflerin tasavvuf büyükleri için şeyh sıfatını kullanmaları, kelimenin bu anlamıyla IV. (X.) yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlık kazanmaya başladığını göstermektedir. Serrâc *el-Lüma'* adlı eserinde tasavvuf önderlerinin sohbet âdâbı, müridleriyle münasebetleri, semâ hakkındaki görüşleri, günlük duaları ve yaşadıkları vecd hallerini kaydettiği bölümler için "meşâyih" kelimesini kullanmış, bu çerçevede Bişr el-Hâfî, Zünnûn el-Misrî, Yahyâ b. Muâz, Ali b. Muvaffak, Ebû'l-Hüseyn en-Nûrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Cerîrî, Ebû Bekir eş-Şiblî gibi ilk dönem sûfilerine yer vermiştir. Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*'ta tasavvuf makamlarıyla ilgili kısmın başında görüşlerine yer verdiği sûfîleri meşâyih diye anmıştır. Sülemî *Tabakât*'ında Serî es-Sakatî, Hâris el-Muhâsibî, Hâtim el-Esam, Ahmed b. Ebû'l-Havârî, Ahmed b. Hadraveyh, Hamdûn el-Kassâr, Ebû Tûrâb en-Nahşebî gibi birçok sûfîyi bu unvanla zik-

retmiştir. Tasavvuf ehline göre şeyh bir tarikata intisap ederek seyrü sülûkünü tamamlayan ve şeriat, tarikat, hakikat ilimlerinde yüksek dereceye ulaşan kimsedir. En yüksek mârifet makamına erişen kimsese "şeyhü'l-ârifin" denilir (Abdürrezzâk el-Kâşânî, s. 319). Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen ve bazılarında zayıf, bazılarında uydurma olduğu ileri sürülen bir hadiste, "Kavmi içindeki şeyh ümmeti içindeki peygamber gibidir" denilmektedir (Ac-lûnî, II, 17). Bu sebeple tasavvufta şeyhlik makamı tarikat yolunun en yüce mertebesi, Allah'a davet konusunda peygamber vekillîğinin en üstün derecesi kabul edilmiştir. Nitekim şeyh müridlerinin her bakımdan Resûlullah'a uymasını sağlamakla Allah'ı onlara sevdirmekte ve nefislerini temizleme yollarını öğretmek suretiyle onları Allah'a sevdirmektedir (Sülemî, s. 73).

Seyrü sülûkünü devam ettiren mücerret sâliklerle seyrü sülûksüz Hakk'ın tecellilerine mazhar olan mücerret meczuplar şeyhlik yapamaz. Seyrü sülûkle birlikte cezbe kabiliyetine sahip olan sâlik-i meczûb ve cezbe tarafı ağır basan meczûb-i sâlikler ise şeyhlik makamına yükselebilir. Öte yandan sâlik-i meczûblar Allah'ı sevenler (muhib) arasından çıkmakta ve bunlar nefsanî duyguların etkisinden kurtuldukları halde çoğunlukla kalbî duyguların etkisinden kurtulamamaktadır. Meczûb-i sâlikler ise Allah tarafından sevilenlerin (mahbûb) içinden çıkmakta, hem nefsanî hem kalbî duyguların etkisinden kurtulabilmektedirler; dolayısıyla şeyhlik makamında en yüksek dereceye sahip olurlar. Bu şeyhlerin sadrı ve kalbî genişleyerek her türlü ilâhî tecellîyi kabul edebilecek hale gelir. Hak onlarda keşf ve yakın nurlarıyla zuhur eder; sözleri şifa, nazarları deva olur (a.g.e., s. 75-76).

Tasavvuf kaynaklarında erken dönemde itibaren bir şeyhte bulunması gereken temel nitelikler üzerinde durulmuştur. Serrâc, eserinde şeyhlerin müridlerine olan ilgisini ve onlara maddî-mânevî yardımlarını gösteren örneklere yer vermiştir (*el-Lüma'*, s. 273-274). Tekke âdâbını ilk tesbit eden sûfi olarak bilinen Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr (ö. 440/1049) müridin eğitimini esas alıp şeyhin vasıflarını şu şekilde saymıştır: Şeyh örnek alınabilmesi için örneklik vasfı olan, yol gösterebilmesi için yol tecrübesi bulunan, edep öğretebilmesi için edep, müridin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için cömert, müridin malına göz dikmemesi için tok gözlü, işaret ve davranışla öğüt verebildiği sürece söze başvurmayan, yu-

muşaklıkla terbiye mümkün iken şiddete meyletmeyen, emrettiği şeyi önce kendisi yapan, yasakladıklarından önce kendisi sakınan, Allah için kabul ettiği müridi halkın sözlerine bakarak bırakmayan kimse- dir (Muhammed b. Münevver, s. 329-330). Necmeddîn-i Dâye yine müridlerin ihtiyacı çerçevesinde şeyhin temel şeriat bilgile- rini öğrenmesi, Ehl-i sünnet inancına sa- hip olması gibi özelliklerden başlayarak yir- mi nitelik saymıştır. Şeyhliğin rükünleri di- ye nitelendirdiği bu vasıfların yanı sıra Nec- meddîn-i Dâye ayrıca şeyhliğin şartları ola- rak Kur'ân-ı Kerim'de (el-Kehf 18/66) Hı- zır'ın vasıfları arasında geçen Allah'a ubû- diyyet, Hak'tan gelen hakikatleri doğrudan almaya ehliyet, Hak katından gelen özel rahmete mazhariyet, vasıtasız şekilde Hak'tan bilgi öğrenme, ilm-i ledûn sahibi olma gibi özellikleri kaydetmiştir (*Mirşâdü'l-İbâd*, s. 132-134, 137-139). Sonraki dönemlerde gerek şeyh gerekse mürid açısından deği- şik meseleler ortaya çıktıkça bir şeyhte bu- lunması gereken vasıflarla olmaması gere- ken zaafılar üzerinde durulmuş, ayrıca sahte şeyhlere işaret edilmiştir.

Şeyhler eğitim usullerine göre tâlim şey- hi, sohbet şeyhi ve tarikat (irşad / sülûk) şeyhi gibi kısımlara ayrılır. Tâlim şeyhleri İslâm'ı bilen takvâ sahibi sâlih müminler- dir. Kendilerine başvuran müminlere dinin zâhir hükümleriyle birlikte bâtin hüküm- lerini de öğretir; sohbet ve nasihatlerle nefislerini arındırıp ahlâklarını düzeltmek hususunda onlara yardımcı olurlar. Soh- bet şeyhlerinin meclislerinde sohbet ya- pılmakla birlikte şeyhin müride nazar et- mesi ve müridin şeyhi görmesi daha çok önemsenir. Sohbet şeyhi, müridlerini ço- ğunlukla söze ihtiyaç duymaksızın hal ve tavırlarıyla etkileyerek terbiye eder. Ter- biye şeyhi ise kendisine bağlanan bir mü- ridi tıpkı bir anne babanın çocuklarını, bir

öğretmenin öğrencisini, bir ustanın çıra- ğını yetiştirmesi gibi yetiştirir. Bu şeyhler müridin seyrü sülûküne nezaret ettiği için teslik / sülûk şeyhi, müridler kendisine ka- yırsız şartsız itaat edeceğine söz verdiği ve bu niyetle müridlik hırkası giydiği için şeyh-i metbû şeklinde de anılır. Terbiye şeyhleri genellikle tâlim ve sohbet şeyh- lerinin özelliklerine sahip olurlar. Öte yan- dan müridi kabiliyeti çerçevesinde eğiten şeyhleri kâmil şeyh, mânevî tasarrufla müridin yeteneğini daha da geliştirerek kemale erdiren şeyhlere ekmel şeyh di- yenler de vardır. Ayrıca bir müride hırka giydirene hırka şeyhi, zikir tarif edene zi- kir / telkin şeyhi adı verilmektedir. Fakat bunların mürid üzerindeki etkileri doğru- dan olmayıp giydirdikleri hırka ve tarif et- tikleri zikir vasıtasıyla gerçekleştiğinden şeyhlikleri mecazidir. Seyrû sülûk için bir şeyhten müridlik hırkası giyen kimsenin başka şeyhlerden de teberrükten hırka giy- mesi mümkündür (Muhammed b. Abdul- lah el-Hânî, s. 28). Tasavvuf ehli, şeyhte bulunması gereken şartları taşımadığı hal- de şeyhlik taslayanları "müteşâyih, ehl-i teşeyyuh, kâl şeyhi, mustasvif" gibi isim- lerle anmışlar, mürid olmak isteyenleri bunlara karşı uyarışlardır: "Her mürşid- de dil verme kim yolun sarpa uğratır / Mür- şidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş" (Ni- yâzî-i Mısırî).

Kâmil bir şeyhe biat eden müridin sey- rü sülûkünü tamamlayınca kadar şey- hin denetimi altında bulunması şart ko- şulmuştur. Zira şeyhin rehberliği olma- dan sülûke devam eden mürid nefsin ve şeytanın hilelerinden kurtulamaz. Bu se- beple şeyhinden ayrılan müride "mürid-i mürted" denilmiştir. Bâyezîd-i Bistâmî sülûke şeyhsiz devam etmenin tehlikesini, "Üstadı olmayanın imamı şeytandır" sö-

züyle dile getirmiş (Kuşeyrî, II, 735), Ku- şeyrî de, "Üstadı olmayan mürid ebediyen iflâh olmaz" demiştir (a.g.e., a.y.). İbn Hal- dûn takvâ, istikamet ve keşf biçiminde sıraladığı mücâhede şekillerinden ilk iki- sinde şeyhi gerekli görmezken keşf mü- câhedesini için zorunlu saymıştır (*Şifâ'ü's- sâ'il*, s. 80-81). Esmâ yolunu seyrü sülû- kün esas olarak kabul eden tarikatlarda şeyh müridlerini nefis terbiyesi, evrâd, ez- kâr, halvet, riyâzet ve rüya yorumlarıyla terbiye eder. Müsemmâ yolu olan melâ- metî tavırda aşk, sohbet ve mürşid nazarı esastır. Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, seyrü sülûk esnasında müride meydana gelen kemâlât derecesini şeyhin nazarının ölçüsüyle irtibatlandırmıştır (*Tasavvufun Ana İlkeleri*, s. 7-8). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kâmil şeyhin söze ihtiyaç duymak- sızın müridin bâtinine tasarruf ettiğini bel- lirtir (Konuk, III, 369). Şeyhin müridini mâ- nen olgunlaştırmak amacıyla ona nazar et- mesine "teveccüh" denilmektedir. Ancak müridini nazarla terbiye edebilen şeyhe rastlamak çok zordur. Nakşibendiye gibi bazı tarikatlarda şeyhin nazarı önemsen- mekle birlikte sohbeta daha çok önem ver- ilmiştir. Müridin hayatta olan bir şeyh ta- rafından eğitilmesi esastır. Bununla bir- likte hayatta bulunmayan bir şeyhin ruha- niyeti vasıtasıyla da eğitilmek mümkün- dür; tasavvufta buna Üveysilik yolu deni- lir. Şeyhin davranışlarını taklit edebilmek ve onun mânevî halini kendi üzerine yan- sıtabilmek için müridin şeyhine güvenme- si ve onu gönülden sevmesi gerekir. Bu sevginin gücü nisbetinde müride şeyhten mânevî hal sirayet eder. Sâlikin kâmil bir mürşide gönlünü bağlaması onun sûret ve sîretini düşünmesine "râbita" adı ver- ilmektedir. Gazzâlî müridin şeyhini takip etmesi, tavsiyelerini yerine getirmesi, hat- ta onun yanlısını kendi doğrusuna tercih etmesinin gereği üzerinde durmuş (*İhyâ'*, III, 75-76), Necmeddîn-i Kübrâ da şeyhin yanında müridin küçük bir çocuk gibi ol- duğunu, dolayısıyla irade ve ihtiyarını şey- hine bırakmasının kendisine daha çok ya- rar sağlayacağını belirterek şeyhiyle de- vamlı kalbî irtibat içinde bulunmanın öne- mini vurgulamıştır (*Tasavvufî Hayat*, s. 94). İbnü'l-Arabî ise müridin şeyhe tesli- miyetinin ölünün teneşirde yıkayıcıya tes- limiyeti gibi olması icap ettiğini, bir insan olarak mâsum sayılmayan şeyhten şeria- ta muhalif bir fiil zuhur etse bile niyetini bozmaması gerektiğini belirtmiştir (*et- Tedbîrâtü'l-ilâhiyye*, s. 223). Ayrıca müri- din şeyhin izni dışında hareket etmesi uy- gun görülmemektedir. Müridin her bakım-

Mevlevî, Sa'dî, Bektaşî ve Cülşenî şeyhleri (D'Ohsson, *Tableau général*, II, lv. 109, 111, 113 ve 119)

dan şeyhini taklit ederek iradesini ona teslim etmesine şeyhte fâni olmak (fenâ fi's-şeyh) denir ve bu Allah'ta fâni olmanın (fenâ fillâh) ilk basamağı kabul edilir. Mürid seyrü sülûkünü tamamlayıp irşad ehliyetini kazansa da şeyhinden icâzet almadan irşad faaliyetine girişmemelidir. Şeyhi tarafından irşad izni verildiğinde mürid şeyhin halifesi olur ve kendisine hilâfet hırkası, irşad hırkası, icâzet hırkası gibi isimlerle anılan bir hırka giydirilir. Bu hırkayı giyen mürid bir şeyh sıfatıyla başkalarını irşad etmeye yetkili kılınmış olur.

Sûfîlere göre Hak'tan gelen feyiz Resûl-i Ekrem aracılığıyla velîlere, onlar aracılığıyla insanlara ulaştığından müridlerin feyiz menbai irşad makamındaki şeyhlerdir. Şeyhin doğrudan doğruya Hz. Peygamber varisiyle Hak'tan aldığı feyze "feyz-i ilâhî", silsile varisiyle aldığı feyze "feyz-i isnâdî" denir. Müridin tarikata girip şeyhten feyiz ve irfan almasına "ahz-ı feyz" adı verilir. Şeyhin eğitimiyle müridin ikinci defa doğduğu kabul edilir. Normal doğum müridi mülk âlemiyle (dünya), mânevî doğum ise melekût âlemiyle (gayb) irtibata geçirir.

Nakşibendiyye tarikatında şeyh karşılığı olarak "hâce" (çoğulu hâcegân), Nakşibendiyye'den ayrılan Yeseviyye'de "ata" kelimesi kullanılmıştır. Ata kelimesinin Orta Asya'da Türk sülûfleri arasında XII. yüzyıldan beri şeyh yerine kullanıldığı bilinmektedir. Türkistan'da ve İdil havzası Türkleri'nde şeyhler için "ışân" tabirine de rastlanır. Bazı tarikat mensupları Anadolu'da şeyh yerine "baba" kelimesini tercih etmiştir. Bektaşîler'de şeyh mevkiindeki kişiye XVI. yüzyıldan itibaren "dede-baba" denilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "delîl", "mürşid" md.leri; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 1049-1051; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 218,

220, 223, 225, 234, 273-274, 328-333, 361-363, 379; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 44, 65, 82-83, 90, 92, 99, 118, 132, 147, 149; Sülemî, *Tabakât*, s. 48, 56, 73, 75-76, 91, 98, 103, 123, 146, 164, 170, 176, 180; a.mlf., *Tasavvufun Ana İlkeleri: Sülemî'nin Risaleleri* (nşr. ve trc. Süleyman Ateş), Ankara 1981, metin: s. 7-8; Muhammed b. Münevver, *Esrârü't-tevhîd* (nşr. Zebîhullah Safâ), Tahran 1332 hş., s. 329-330; Kuşeyrî, *er-Risâle*, II, 735; Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 75-76; Necmeddîn-i Kübrâ, *Tasavvufî Hayat* (haz. Mustafa Kara), İstanbul 1980, s. 87-94; Sühreverdî, *Avârif*, s. 73-76; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *et-Teđbirâtü'l-ilâhiyye fi işlâhi'l-memleketi'l-insâniyye* (nşr. Hasan Âsî), Beyrut 1993, s. 223; Necmeddîn-i Dâye, *Mürşâdü'l-İbâd* (nşr. Hüseyin Hüseyin en-Nimetül-lâhî), [baskı yeri yok], 1312 hş. (Matbaa-i Mecelis), s. 132-134, 137-139; Azîz Nesevî, *el-İnsânü'l-kâmîl* (nşr. Marijan Molé), Tahran 1403/1983, s. 4, 95-97; Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü* (trc. Ekrem Demirli), İstanbul 2004, s. 319; İbn Haldûn, *Şifâ'ü's-sâ'il*, s. 80-81; Muslihuddin Mustafa, *Sâz-ı İrfân*, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 652, vr. 40^b; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ*, Bulak 1256/1840, s. 27-35; Karabaş Velî, *Mi'yâru't-tarîka* (trc. Nureddin Efendi; Kerim Kara, *Karabaş Velî: Hayatı, Fikirleri, Risaleleri* içinde), İstanbul 2003, s. 628-630; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, II, 17; Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *el-Behcetü's-seniyye*, Kahire 1319, s. 28-35, 39-46; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Câmi'ü'l-uşûl*, İstanbul 1286, s. 53-54, 265-279; Nasrullah Bahâ, *Risâle-i Bahâiyye*, İstanbul 1328, s. 17-19; Ramazan Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul 2005, s. 117-126; Ahmed Avni Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı v.dğr.), İstanbul 2006, III, 369; Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili I: Mürşid-Mürid-Yol*, İstanbul 2006, s. 53-103; Pakalın, II, 491, 624; III, 346-347; Mirza Bala, "İşân", *İA*, V/2, s. 1224-1226; A. Cour, "Şeyh", a.e., XI, 461-462; E. Geoffroy, "*Şhaykh*", *El'*, IX, 397-398.

REŞAT ÖNGÖREN

ŞEYH BAHÂÎ

(bk. ÂMİLÎ, Bahâeddin).

ŞEYH BEDREDDİN

(bk. BEDREDDİN SİMÂVÎ).

ŞEYH CİVEN

(bk. CİVEN).

ŞEYH EDEBÂLÎ

(bk. EDEBÂLÎ).

ŞEYH ELVÂN-ı ŞİRÂZÎ

(bk. ELVÂN-ı ŞİRÂZÎ).

ŞEYH FETHULLAH KÜLLİYESİ

Gaziantep'te

XVI. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen külliye.

Vakfiyelerine göre cami, zâviye, hamam, medrese, kastel (bir çeşit su yapısı), hazîre ve bir evden meydana gelmektedir. Buradaki cami, Yukarı Şeyh Camii olarak bilinen Şah Velî Camii'yle karışmaması için şer'î mahkeme sicillerine ve bazı kayıtlara Aşağı Şeyh Camii adıyla kaydedilmiştir. Mimarı bilinmeyen ve kitâbesi olmayan külliyenin bânisi Şeyh Abdüllatif oğlu Şeyh Fethullah'tır. Yapıyla ilgili olarak bâninin tanzim ettirdiği 23 Receb 966 (1 Mayıs 1559) ve 1 Ramazan 971 (13 Nisan 1564) tarihli iki vakfiye ile 5 Rebülâhîr 991 (28 Nisan 1583) tarihli bir ferman mevcuttur. Külliyenin 1550'li yıllarda yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi de cami, medrese ve hamamdan bahsetmekte, fakat inşa tarihleri konusunda bilgi vermemektedir. Caminin 15 Ramazan 1005'te (2 Mayıs 1597) tamir geçirdiği bilinmektedir. Hamam 1957, 1960 ve 1972 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Son olarak 1974'te cami tamir edilmiş, bu esnada son cemaat yeri camekânla kapatılmış, ahşap müezzin mahfili demir doğrama olarak yenilenmiş, minarenin bazı taşları değiştirilmiş, avlu ve şadırvan yeniden düzenlenmiştir.

Üç tarafının medrese odalarıyla çevrili olduğu düşünülen avluda, günümüzde bu mekânların yerini cami görevlerine ait betonarme üç oda almıştır. Avlu güneyden birbirine bitişik cami ve zâviye ile kuşatılmıştır. Bâlî Paşa'nın (ö. 900/1494-95 [?]) adıyla danılan medrese Cumhuriyet dö-

Şeyh Fethullah Camii'nin kasteli